

VAKIF VE İKTİSAT

- Sempozyum -

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları 2014
Ankara

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları / 115
VAKIF VE İKTİSAT SEMPOZYUMU

Sertifika No / 16651
ISBN / 978-975-19-6288-1

•
Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Adnan ERTEM

•
Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

•
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Adnan TÜZEN

•
Editör

Mehmet KURTOĞLU

•
Sempozyum Bilim Kurulu

Prof.Dr. Adem ŞAHİN
Prof.Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Prof.Dr. Arif BİLGİN
Prof.Dr. Fehamettin BAŞAR
Prof.Dr. Hüseyin ÇINAR
Prof.Dr. İhsan SEZAL
Prof.Dr. Mehmet BULUT
Prof.Dr. Mehmet ÖZ
Prof.Dr. Yusuf SARINAY

•
Dizgi - Tashih

Hasan DEMİRTAŞ
Ahmet KILIÇ

•
Baskı ve Tasarım

Semih Ofset

Basım Tarihi

Ankara 2014

•
Yazışma Adresi

T.C. Basbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü
Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Atatürk Bulvarı No. 10 Ulus - Ankara
Tel: (0.312) 509 60 00 - Fax: (0.312) 324 47 22
www.vgm.gov.tr ; vakiflaryayin@yahoo.com

PROGRAM

5 MAYIS PAZARTESİ

10:00 Anıtkabir'e Çelenk Konulması

AÇILIŞ ve PROTOKOL KONUŞMALARI

T.O.B.B. Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Konferans Salonu Söğütözü Caddesi No:43
Söğütözü / ANKARA

10:45 Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı

10:50 Sinevizyon - Kısa Film

11:15 Protokol Konuşmaları

- Vakıflar Genel Müdürü Sayın Dr. Adnan ERTEM
- Kalkınma Bakanı Sayın Cevdet YILMAZ
- Başbakan Yardımcısı Sayın Bülent ARINÇ
- Başbakan Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN (Tensip Buyurdukları Takdirde)

12:00 Plaket Töreni

- Sponsorlara Plaket Verilmesi
- Vakıf Yurtlarında Kalan Başarılı Öğrencilere Hediye Verilmesi

12:30 Yemek

6 MAYIS SALI

“VAKIF VE İKTİSAT” SEMPOZYUMU

T.O.B.B. Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Konferans Salonu Söğütözü Caddesi
No:43 Söğütözü / ANKARA

10:00 AÇILIŞ BİLDİRİSİ “VAKIF VE İKTİSAT”

Dr. Mehmet GENÇ (İstanbul Şehir Üniversitesi)

11:15 BİRİNCİ OTURUM “OSMANLI DÖNEMİNDE VAKIF VE İKTİSAT”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Hacettepe Üniversitesi - Dekan)

Prof. Dr. Mehmet BULUT (Sabahattin Zaim Üniversitesi - Rektör)

“Osmanlı Dünyasında Vakıf ve Finans”

Prof. Dr. Erol ÖZVAR (Marmara Üniversitesi)

“Osmanlı İmparatorluğu'nda Sermaye Piyasalarının Oluşumu ve Vakıflar 1450-1550”

Mevlüt ÇAM (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

“Vakfiyelere Göre Vakıf İktisadi Teşekküller”

Doç. Dr. Hüsnü KOYUNOĞLU (İstanbul Üniversitesi)

“Osmanlı Vakıflarını İktisadi Faaliyetleri ve Etkileri” 13:00 Yemek

14:00 İKİNCİ OTURUM “KENT EKONOMİSİNDE VAKIF”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yusuf SARINAY (T.O.B.B. E.T.Ü. - Dekan)

Prof. Dr. Ahmet KALA (İstanbul Üniversitesi)

“Selçuklu ve Osmanlı’da Vakıf İktisadi İşletmeleri”

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

“Şehirlerin İktisadî Gelişmesinde Ticarî Vakıf Eserlerinin Rolü: Bor ve Ulukışla Örneği”

Prof. Dr. Mehmet TUNCER (Gazi Üniversitesi)

“Ankara’da Vakıf Mülkiyetindeki Bedesten ve Hanların Gelişimi ve Şehir Ekonomisinin Dönüşüm Süreci”

Yrd. Doç. Dr. Samettin BAŞOL (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

“Bursa Vakıf Muhasebe Defterleri”

Yrd. Doç. Dr. Tuba AKAR (Mersin Üniversitesi)

“Osmanlı Dönemi Vakıf Ticari Yapıları: Mimari Özellikleri, Koruma Sorun ve Potansiyelleri”

16:00 ÜÇÜNCÜ OTURUM “GÜNÜMÜZDE VAKIFLARIN İKTİSADİ BOYUTU”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Adem ŞAHİN (T.O.B.B. E.T.Ü.)

Doç. Dr. Kayhan ORBAY (O.D.T.Ü.)

“Vakıfları İktisadi Etkinliği, Mali Denetimi ve İktisadi İşlevleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”

Yrd. Doç. Dr. Selim ARGUN (İstanbul Üniversitesi)

“Günümüz STK’ları ve Osmanlı Vakıf Sistemi; Mukayese ve Değerlendirme”

Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Anadolu Üniversitesi)

“Uluslararası Ölçekte Sivil Toplum Araştırmaları”

Yrd. Doç. Dr. M. Abdullah ŞAHİN (İstanbul Şehir Üniversitesi)

“Vakıflar, İstihdam ve Sermayeye Erişim”

9 MAYIS CUMA

12:00 Vakıf Ecdanının Ruhuna İthafen Aslanhane (Ahi Şerafeddin) Camii Şerifinde

Kuran-ı Kerim Tilaveti ve Mevlüd-ü Şerif Okunması

Adres: Kale Mh. Can Sk. No:30 Altındağ / ANKARA

İÇİNDEKİLER

VAKIF VE İKTİSAT 2014 Açılış Konuşmaları	9
Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın Konuşması	11
Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz'ın Konuşması.....	15
Vakıflar Genel Müdürü Dr. Adnan Ertem'in Konuşması	19
Açılış Oturumu	
VAKIF VE İKTİSAT 2014	
Vakıf ve İktisat - Mehmet Genç.....	25
I. Oturum	
“OSMANLI DÖNEMİNDE VAKIF ve İKTİSAT”	
Osmanlı Dünyasında Vakıflar ve Finans - Mehmet Bulut	33
Vakfiyelere Göre İktisadi Teşekküller - Mevlüt Çam	37
Osmanlı Vakıflarının İktisadi Faaliyetleri ve Etkileri - H. Hüsnü Koyunoğlu	51
II. Oturum	
KENT EKONOMİSİNDE VAKIF	
Şehirlerin Kurulması, Geliştirilmesi ve Kalkınmasında Selçuklu ve Osmanlı Vakıf İktisadi İşletmeleri - Ahmet Kala.....	67
Şehirlerin İktisadi Gelişmesinde Ticarî Vakıf Eserlerinin Rolü: Bor ve Ulukışla Örneği Mehmet Özkarcı	73
Ankara'da Vakıf Mülkiyetindeki Bedesten ve Hanların Gelişimi ve Şehir Ekonomisinin Dönüşüm Süreci (15-20.YY) - Mehmet Tuncer.....	103
Bursa Sicilleri Arasındaki Vakıf Muhasebe Defterlerine Genel Bir Bakış Samettin Başol.....	151
Osmanlı Dönemi Vakıf Ticari Yapıları: Mimari Özellikleri, Koruma Sorun ve Potansiyelleri Tuba Akar	165
III. Oturum	
GÜNÜMÜZDE VAKIFLARIN İKTİSADİ BOYUTU	
Vakıfların İktisadi Etkinliği, Mali Denetimi ve İktisadi İşlemleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler - Kayhan Orbay	177
Osmanlı Vakıf Sistemi ve Günümüz Sivil Toplum Kuruluşları; Mukayese ve Değerlendirme - Selim Argun.....	183
Uluslararası Ölçekte Sivil Toplum Araştırmaları - Mustafa Özer	187
Vakıflar, İstihdam ve Sermayeye Erişim - Muhammed Abdullah Şahin	199
BİBLİYOGRAFYA.....	205
Türkiye'de “Vakıf ve İktisat” Konulu Çalışmalar Bibliyografyası 1920-2014 Samettin Başol.....	207
FOTOĞRAFLAR	235

“OSMANLI DÖNEMİNDE VAKIF ve İKTİSAT”

I. Oturum

Oturum Başkanı

Prof.Dr. Mehmet Öz

Katılımcılar

Prof.dr. Mehmet Bulut

Prof.dr. Erol Özvar*

Mevlüt Çam

Doç.dr. Hüsni Koyunoğlu

* Sempozyum bildirisi yazılı olarak teslim alınmadığından kitaba dahil edilmemiştir.

Osmanlı Dünyasında Vakıflar ve Finans

Mehmet Bulut*

I

İslam toplumunun medeniyet tasavvurunda, merkezinde cami çevresinde okul (medrese), za-viye ve çarşı (pazar) ile şehrin merkezi oluşturulmakta ve şehir yeni gelenlerin artmasıyla bu merkez etrafında büyü/tül/mektedir. Ayrıca darüşşifa (hastane), imaret, çeşme, sebil, kervansaray (otel) ve mezarlık gibi yapılar da bu merkez etrafında inşa edilmekte ve toplumun ihtiyaçları gide-rilmektedir. Bu yapıların inşa edilmesi ve faaliyetlerin icrasında en önemli kurumlar vakıflar ol-maktadır. Yani vakıflar bu anlamda şehirdeki iktisadi, sosyal, ilmi ve kültürel faaliyetlerin gerçek-leşmesinde en önemli rolü oynamaktadır. Merhum Sabahattin Zaim hoca, vakfı “özel mülkiyetin sosyal mülkiyete tahvili” olarak tavsif etmişti.

Avrupalılar Haçlı savaşları sayesinde İslam medeniyeti ile tanıştılar ve vakıfların bir çok alan-daki fonksiyonlarını keşfettiler. Başta ilmi kurumlar (üniversiteler) olmak üzere iktisadi, sosyal ve kültürel hizmetlerle ilgili kurumların hayata geçirilmesi ve faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde vakıfların önemini fark eden Avrupalılar benzer yapıları hayata geçirdiler. 1264'teki Oxford Üni-versitesi (Merton College), onu takip eden Cambridge Üniversitesi (1276) İslam dünyasındaki vakıflar tarafından kurulan medreseler örnek alınarak hayata geçirilen kurumlardır. 1656'da ku-rulan Harvard Üniversitesi de bu anlayış esas alınarak kurulmuştur.

Günümüzde bölgeler ve ülkeler arasındaki ticaret ve iktisadi faaliyetlerdeki en önemli maliyetlerin başında ulaşım ve konaklama maliyetleri gelmektedir. Selçuklular Anadolu'da böl-geler arası ticaretin gelişmesi için bir çok yatırımlar yapmıştı. Osmanlılar hem Anadolu hem de Rumeli coğrafyalarında bu alanda altyapıyı güçlendirmek için önemli yatırımlar yaptılar. Vakıf-lar bu alanda en önemli rolü oynayan kurumlar oldu.

İrad, Haremeyn, Evladiyelik, Avarız, Tekke, Su, Kütüphane için vakıf kuran Osmanlı insanının hayata geçirdiği en önemli vakıf örneklerinden biri de Para Vakıfları (Vakf-ı Nükud) dır. Öyle anlaşılıyor ki bu kurumlar Osmanlıya özgü kurumların başında gelmektedir.

Osmanlılar modern zamanlarda bir imparatorluk kurup onu uzun bir dönem yaşatmayı başar-dılar. İmparatorluğun bu uzun ömürlülüğünde önemli rol oynayan kurumların başında vakıflar gelmektedir. Para Vakıfları modern zamanlarda ortaya çıkan ihtiyaçların ve sonraları piyasanın finansal ihtiyaçlarının “Osmanlıca” bir çözümü gibi görünmektedir.

* Prof.Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Osmanlı Dünyasında Vakıflar ve Finans

II. Murat döneminde 1423 yılında Yağcı Hacı Muslihuddin tarafından vakfedilen 10.000 kuruşla kurulan vakıf Para Vakıfları'na ilişkin ilk örneklerden biri gibi görünmektedir. 15. yüzyılda ortaya çıkan ve özellikle 16. yüzyılda Osmanlı Rumeli coğrafyasında yaygınlaşan Para Vakıfları öncelikle cami, mederese, tekke gibi kurumların görevlilerine ilişkin maaşları ve giderleri teminat altına almak ve bu hizmetlerin ebedileşmesini sağlamak üzere hayata geçirilmiş olan kurumlardır. Süreç içerisinde ekonomi ve iş hayatında kredi ihtiyaçlarının giderilmesi ve finans piyasalarında tefecilere karşı bir sigorta olarak belirginleşmesiyle finans piyasasını düzenleyen en önemli kurumlar olarak gittikçe gelişmiş görülmektedir.

Erkekler kadar kadınların da bu tür vakıflarda önemli bir katılım sağladıkları görülmektedir. Para Vakıflarının en önemli taraflarından birinin modern kapitalizmin yükselişi döneminde Osmanlı toplumunda faizli borç-alış verişi konusunda farklı bir finans modeli olarak karşımıza çıkması ve vakıf anlayışı içinde alternatif bir finans modelinin hayata geçirilmiş olması ve bunun giderek Rumeli ve Anadolu'da yaygınlaşmasıdır.

Arızı dönemlerdeki ihtiyaçlar için kurulan Avarız vakıflarına başta olmak üzere Para Vakıflarına 5 akçeden başlayan küçük rakamlarla yapılan bu bağışlar en düşük düzeyde gelir sahibi olan Osmanlı insanların vakıf anlayışındaki bilinç düzeyini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

II

İslam dünyasında borç alış-verişinde yaygın olarak bilinen en önemli uygulama karz-ı hasen (güzel borç) bir karşılık beklemeden verilen kredi şeklindedir. Bu uygulama yanında mudarebe, muşareke, muzaraa, musakat, kiralama gibi uygulamalar da yaygın olarak kullanılmıştır.

Osmanlı ilmiye sınıfı Para Vakıfları konusunda farklı düşüncelere sahiptir. Hanefi fikhinin öncüsü İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin caiz görmediğine dayanarak Birgivi Mehmet Efendi (ö.1573) ve Şeyhülislam Çivizade Muhittin Efendi (ö. 1547) de kuvvetle karşı çıkmıştır. Buna karşılık İbni Kemal (ö. 1533), Ebussuud Efendi (ö. 1574) ve Bali Efendi (ö. 1572) İmam Züfer'in içtihadına dayanarak Para Vakıflarını meşru görmeleri bu uygulamaların Osmanlı toplumunda yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır.

Kadılar tarafından tescil edilen Para Vakıflarında “mütevelli eliyle vech-i şer’î üzere istirbah olunmasını ve hasıl olan nemasının...” ve “rehn-i kavi ve kefil-i melî ile istirbah olunmasını ve hasıl olan ribhin...” gibi ifadeler sistemin işleyişine ilişkin önemli ipuçları vermektedir.

Alım-satım işlemlerinde, muamele-i şer’iyye (muamele oranı) uygulamasını esas alarak bey’i bat (kesin satış), bey’-i bi’l vefâ (belirli bir süre içinde satılanı geri almak) ve bey’- bi’l istiglâl (satının malı kiralamak üzere vefaen satması) gibi yöntemlerin uygulanması ile fıkhi (hukuki) zemin oluşturmayan çalışan ulema sınıfının meşruiyyet sorunu üzerinde önemle üzerinde durduğu anlaşılmaktadır. Vakfedilen paraların şehrin ve hatta köylerin belli, başlı dini, sosyal ve ekonomik kurumların ihtiyaçlarını giderilmesi için tahsis edildiğini, bunların belirlenen şartlar muvacehesinde işletilmesini düzenlediğini görüyoruz. Rıbh (kazanç) kavramının Osmanlılar'ın faizden farklı bir anlamda kullandıkları dikkatten kaçırılmamalıdır.

Uygulamalara bakıldığında vakfa tahsis edilen daha doğrusu vakfedilen paranın belli bir “ribh” oranında işletilmek üzere verilen borcun tahsil edilememesi durumunda takasa başvuru-

labilmekte ve vadeler uzatılabilmektedir. Tahsilatlarda esas borçlunun ortadan kaybolması durumunda terekeden tahsilat yoluna gidildiği görülmektedir.

Para Vakıfları ile ilgili uygulamaların müslümanlar arasında yaygın olduğu bilinmekle birlikte, müslümanlardan gayri müslimlere bu usulle borçlar verildiği, ilerleyen dönemlerde gayri müslim vatandaşların da Para Vakfı kurdukları görülmektedir. Bu uygulamaların özellikle avarız ve nü-zuller için geçerli olduğu söylenebilir.

III

Osmanlı dünyasında vakıflar, toplumun çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasında en önemli kurumların başında gelmektedir. Para Vakıfları, Osmanlı finans sisteminde toplumun genelinin benimsediği değerler sistemine göre borç ilişkilerinin düzenlenmesi, bu çerçevede tefecilik gibi faaliyetlerin engellenmesi yanında finans piyasalarında belli bir istikrar sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca bireylerin ellerindeki tasarrufların yatırıma dönüşmesinde Para Vakıfları hayati bir rol oynamaktadır. Böylece ekonomik ve sosyal bir çok projenin gerçekleşmesine alt yapı oluşturmuşlardır.

Para Vakıflarının Osmanlı dünyasındaki kredi piyasasının gelişmesinde önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. İktisadi ve ticari faaliyetlerin sadece belli şehirlerde değil bölgesel ve hatta uluslararası iktisadi ve ticari faaliyetlerin gelişmesine katkısı olmuştur. Osmanlı dünyasında neşv ü nema bulan Para Vakıfları'nın en özgün yanlarından biri kredi ve sermaye piyasalarına vakıf ruhunu yansıtmış olmasıdır. Bilindiği üzere Osmanlı Para Vakıfları'nın birikimi nihayette Türkiye'de Cumhuriyet döneminde Vakıflar Bankası'na dönüşmüştür.

Osmanlı Para Vakıfları tecrübesini günümüzde karşılaşılan iktisadi ve finansal problemlere çözüm açısından da değerlendirmekte yarar vardır. Günümüzdeki yaygın olan faizli bankacılık ve kredi piyasalarında karşılaşılan sorunlara çözüm anlamında alternatif bir model olarak değerlendirilmesi, özellikle İslam dünyası açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Finans piyasalarındaki kredi konusuna vakıf anlayışıyla yaklaşılması ve katılım ve paylaşım ekonomisi anlayışını ifade eden Osmanlı Para Vakıfları tecrübesinin bu gözle yeniden değerlendirilmesi sadedinde bu satırların yazarının yürütücülüğünü yaptığı bir projenin varlığına işaret etmekte yarar vardır. Bu projenin sonuçları ortaya çıktıkça bu alanla ilgili Osmanlı tecrübesinin yaşadığımız coğrafya için iktisat ve finans açısından vakıf anlayışı içinde var olan uygulamaların gelişmesi, hatta yeni modellerin gündeme gelmesi de söz konusu olabilecektir.